

Huumor sotsiaalpoliitilisel väljal

Rahvusvaheline huumoriuurijate (International Society of Humor Studies – ISHS) 2. konverents peeti 25.–29. juunini 2012 Krakówis, selle peakorraldajad olid Władysław Chłopicki (Krakóvi Jagiellonia Ülikool) ja Dorota Brzozowska (Opole Ülikool). Huumorikonverentsi algus oli paljutähenduslik: konverentsirahva esmakohatumise paik oli Euroopa kõrgkool, aadressiga Westerplatte 11; õhtu sujudes andis konverentsikorraldaja Władysław Chłopicki rahvale teada: peate pidu endises NSVL esindushoones, samas saalis on toimunud NLKP parteijuhtide esindajate suunavad vestlused Poola kohalike parteijuhtidega.

See äratamine toimus jaanipäeva järgsel suvepäeval, 25. juunil 2012. Huumorikonverents on ülemaailmne, ja erinevate maade huumoriuurijad suhtuvad ajaloolisse infosse erineva tundlikkusega. Minule ajakirjanduse ja tsensuuri uurijana on pilt selge, tagasiteed saalist tänavale saadab teadmise, et siin on ideoloogiaroomid parkide vilus olemas olnud. Samas aktualiseerub teadmine Ameerikast, kus suur depressioon elati üle suuresti toetudes *jokeism*’ile kui ideoloogiale (Billington 1982), et naer võib ühtlustada sotsiaalset kapitali ja suurendada ideoloogilist usalduslikkust (Putnam 1995a; 1995b) ning näiteks Iisraelis on püütud teha meetodilist meelelahutusmeediat ühiskonna suunamiseks (Katz jt 1997). Selles kõiges on põhiliseks uuringuaineseks valdavalt ikka tekstid (Fürsich 2009; Pickering & Lockyer 2005).

Konverentsil eristuvad selgelt huumoriuuringud kui refleksiivsed klassikalised teadused (sh etnohumor, psühholoogia), huumori sotsioloogia ja huumoriuuringud kui osa tuleviku- ja tehnouuringutest (digiandmebaasid, digimodelleerimine jm).

Eesti ja Poola huumoriuurijate koostegevuse tulemina on ilmunud raamat, huumori võrdluste paneeli veavad Liisi Laineste Eesti Kirjandusmuuseumist, Władysław Chłopicki ja Dorota Brzozowska.

Poola huumori kontekstis Eesti huumoriuuringute piir ereneb. Władysław Chłopicki “*Stand-up* komöödia Poolas?” ja Liisi Laineste “Komöödia Eestis: *Stand-up* ja identiteet” esituste võrdlus toob esile Poola komöödia kabareeliku algupära *versus* Eesti püstijalakomöödia kui identiteedi-komöödia aeglase kujunemise viimastel aastakümnetel ning kiire kujunemise viimastel aastatel – kas nüüd on Eestis aeg küps? Siin näeme olukorda, kus uuringuvalmidus on materjalist pool sammu eeski, ootab materjali sünde ja kujunemisi.

Londonis *stand-up*i uuriv Sharon Lockyer on aga jõudnud järeldustele, et naeru täis ruum oma järjest mitmekesisustuvate žanrite ja kasvava interaktsiooniga veab suurt bisnist, mille äriobjektiks on naeruaeg.

Eesti huumoriuurijatele on hingelähedane küsimus, mis saab etnilisest huumorist digiajal, kas tõesti jõuab kätte naljade *copy-paste* multipliteerimise aeg. Lillian Boxman arvab, et digiajastu sunnib ümberhindama ettearvatuse tekstides, uutest ja vanades naljades, sisus ja vormis ning üldisemalt kogu sümbolilise sfääri, mida see muudab. Giseline Kuipersi ja Barbara Van der Enti etnilise huumori sotsioloogilises võrdlevas uuringus aastatest 1995 ja 2012 selgub, et uuesti on esile kerkinud Teise maailmasõja naljad ning juudi-saksa naljad oma stereotüüpsuses; uudsena on ilmunud islami naljad, mis viitavad migratsiooni ja kultuuripoliitikate valdkondade olulisusele. Igapäevahuumori ja elu-olu seoseid uurivad Kim Edwards ja Rod Martin järeldasid, et inimsuhtluses toimib arendavana nii positiivne kui ka negatiivne huumor.

Poliitilise huumori teema võimaldab rahvusvahelisi võrdlevaid kommunikatsiooniuringuid.

Marcin Poprawa Poola poliitilise huumori uurijana rõhutab situatsioonide võrdlust ajas, kus (poliitiliste) aegade võrdlus kannabki endas ka varjatud huumorit ning pakub ühiskonnas üldist intertekstuaalsust.

Ksenia Šilihhina Voronežist rõhutab oma Putini-uuringutes, et nalja-uuring kannab kultuurilist funktsiooni. Tema metapragmaatiliste markerite 'ma ei tee nalja, räägin tõsiselt' kui arutlust ja ambivalentsust pakkuvate *bona fide / non-bona fide* mudelite käsitus näitavat kommunikatsioonis kõneja ja vastuvõtja refleksiivsust, ratsionaalsust, dünaamilisust. Poliitilise nalja uurijad rõhutavad, et kontekst ning referentsid esinevad ikkagi pikemas ajas, sh referentsid nõukogude aega. Majken Jul Sørenseni uuringus on poliitiline huumor 'tõsine väljakutse ratsionaalsusele'. Villy Tsakona uuringus parlamendihuumorist leidub tähelepanek, et opositsioon on humoorikam kui võimuparteid.

Huumori sotsioloogia suunal on huvipakkuvaks käsitluseks huumori ja naeru seos normidega, normatiivsusega. Sotsioloog Josianne Boutonnet on sellele järeldusele jõudnud erinevate täiskasvanute rühmade verbaalselt väljendatud sotsiosuhete uuringus. Uurides Smolenski lennuõnnetuse tõlgendamist 2011. aasta Poolas Hatõn 2na ja selle tõlgenduse pärinemist Poola kommunistlikust režiimist rõhutavad jaapanlased Yoshimi Ito ja Hirotarō Sasaki väljastpoolt survestatud poliitkorrektsete tõlgenduste jätkumist tänapäeva Poolas.

Huumor on seotud intelligentsusega ning eeldab kriitilise lugemise võimet, tutvustab Larry Ventis USAst oma eksperimenti "kiire" ja "aeglase" mõtlemise erinevusi huumori mõistmisel.

Psühholoog Andrea Samson Stanfordinist näitab huumorit kui negatiivsuse maha-laadimise strateegilist elementi.

Šveitsi teadlaste domineerimisel on eraldi teemaks kujundatud gelotofobia ja nn positiivse psühholoogia liin. Gelotofobia sümposiumi tutvustuses kõneleb prof Willibald Ruch (Zürichi ülikool) oma teoreetilis-praktilisest suunast nn positiivse psühholoogiast (PP). Kuivõrd on huumor seotud nn positiivse psühholoogiaga? Kas on olemas uuringute negatiivne kallutatus üldise tendentsina? Kas positiivne psühholoogia (PP) saab sellele suunale vastu – kas ja kuidas on võimalik üldiselt domineerivale ja levivale negatiivsusele vastu seista?

Huumoriteooriasse ja filosoofiasse võime liigitada Christian F. Hempelmanni käsitluse nalja loogikast, Julia Tayloriga käsitluse nalja ja mitte-nalja piiride määratlemisel, Katalin Pali Sokratese käsitluse. Samuti Tartus 1967. ja 1971. aastal Juri Lotmani ja Mart Rummeliga koos arutanud Victor Raskin Purdue ülikoolist, kelle suund on jõuda huumori ühtse teooriani, huumori klassifitseerimiseni. Selle aluseks peab Raskin ontoloogilist semantikat (OSTH – *Ontological Semantic Theory of Humor*).

Huumoriteooriate üheks teooriaks kokku saamine pole kerge ettevõtmine, aga kindlasti mitte ka päris huumor.

Maarja Lõhmus

Kirjandus

Billington, Monroe 1982. The new deal was a joke: Political humor during the great depression. *Journal of American Culture*, lk 15–21 (doi:10.1111/j.1542-734X.1982.0503_15.x).

Fürsich, Elfriede 2009. In defense of textual analysis. Restoring a challenged method for journalism and media studies. *Journalism Studies*, 2009, lk 238–252.

Katz, Elihu & Haas, Hadassah & Gurevich, Michael 1997. 20 Years of television in Israel: Are there long run effects on values, social connectedness, and cultural practices? *Journal of Communication* 47(2), lk 3–20 (doi:10.1111/j.1460-2466.1997.tb02703.x).

Pickering, Michael & Lockyer, Sharon 2005. *Beyond a joke. The limits of humour*. Palgrave Macmillan.

Putnam, Robert D. 1995a. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6(1), lk 65–78 (doi:10.1353/jod.1995.0002).

Putnam, Robert D. 1995b. Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics* 28(4), lk 1–20 (doi:10.2307/420517).

Doktoritöö leedu vanasõnadest

28. juunil 2012 kaitses Dalia Zaikauskienė (pildil) Vilniuse ülikoolis doktoritöö *Lietuvių Paremijos XX–XXI a. Sandūroje: tradicija ir inovacija* [Leedu vanasõnad 20. ja 21. sajandi vahetusel: traditsioon ja innovatsioon].

Dalia Zaikauskienė on töötanud 1997. aastast alates Leedu Kirjanduse ja Rahvaluule Instituudi parömioloogia uurimiserühmas, olles üks leedu vanasõnade ja kõnekäändude väljaande *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* [Leedu vanasõnad ja vanasõnalised väljendid] (I–II, 2000–2008) koostaja ja toimetaja. Tema doktoritöö põhineb leedu vanasõnade ja kõnekäändude süstematiseerimisel ning elektroonilise andmebaasi rajamisel.

Järgnev ülevaade põhineb doktoritöö ingliskeelsel kokkuvõttel.

Dalia Zaikauskienė on veendunud, et vanasõnad ehk paröömiad, nagu autor eelistab kasutada, on vägagi elus žanr, mis kuulub tänapäevasesse suhtlusse samamoodi nagu sajandeid tagasi. Uurimusse on hõlmatud nii juba tuntud vanasõnad kui ka nende modifikatsioonid, st uurimuse objektiks on võrdväärseks vanad ja uued tekstid. Ajaliselt

